

الف
١٣٧٨

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد شاهرود

دانشکده علوم انسانی ، گروه تاریخ

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد «M.A»

گرایش : تاریخ ایران دوره اسلامی

عنوان :

بررسی تحلیلی کارنامه فرهنگی لمبتون

استاد راهنما :

دکتر عمادالدین فیاضی

استاد مشاور :

دکتر صفر یوسفی

نگارش :

مرتضی سالاریان

زمستان ۱۳۸۸

استاد راهنما: دکتر عمادالدین فیاضی
استاد مشاور: دکتر صفر یوسفی

۱۳۸۹/۳/۱۷

۱۳۷۸۳۳

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد شاهرود

دانشکده علوم انسانی ، گروه تاریخ

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد «M.A»

گرایش : تاریخ ایران دوره اسلامی

عنوان :

بررسی تحلیلی کارنامه فرهنگی لمبتون

نگارش :

مرتضی سالاریان

زمستان ۱۳۸۸

۱- دکتر عمادالدین فیاضی

۲- دکتر سید یوسفی

هیأت داوران :

۳- دکتر محمد علی علیزاده

مراتب و تقدیر و تشکر خود را تقدیم می‌کنم به اشخاص فهیم و فرهیخته که در نگارش و تهیه این پایان‌نامه که نخستین اثر من سهم و نقش داشتند یاد و سپاسگزاری می‌کنم .
در ابتدا باید از آقایان دکتر عماد الدین فیاضی به عنوان استاد راهنما و دکتر **صفر** یوسفی به عنوان استاد مشاور که از هیچ‌گونه تلاش و همکاری دریغ ننموده و بنده را از رهنمود های مفید و محبت آمیز خود بهره مند ساختند، سپاسگذارم . داور محترم آقای دکتر علیزاده که وقت گرانبهای خود را در اختیار من گذاشت . و از اساتید فرهیخته گروه تاریخ دانشگاه آزاد شاهرود آقایان دکتر محمد علی علیزاده ، دکتر محمد نبی سلیم ، دکتر مشعوف که افتخار شاگردی ایشان را داشتم سپاسگذاری کنم بخصوص از آقای دکتر علیزاده که همواره در مراحل مختلف این پایان‌نامه با راهنماییهای خود مرا بهره مند ساختند.

از نهادها و سازمانها مختلف از جمله : کتابخانه ملی ایران ، سازمان اسناد ملی ، مرکز مطالعات و اسناد تاریخ معاصر ایران ، دایره المعارف بزرگ تهران ، کتابخانه و مرکز اسناد کتابخانه مجلس شورای اسلامی و سپاسگذارم . از آقایان عبدالقدیر سالاریان ، حاج علی اصغر اعتصامی نیز سپاسگذارم .

از خانم ثوابه دیوسالار که طی این مدت تایپ این پژوهش را برعهده داشت ، سپاسگذاری می‌کنم . و به گونه ای متفاوت مرهون دوستان و خانواده ام نیز می‌باشم ، چرا که همگی مرا در این پایان‌نامه یاری دادند پدر خانم و مادر خانم عزیزم ، برادران عزیزم مجتبی و میثم و محمد ، خواهر عزیزم مهدیه سالاریان ، عمه عزیزم ساره سالاریان ، دوست عزیزم روح الله علیزاده ، و تمام کسانی که به طریقی یاریم داده اند پایان‌نامه را به همگی آنان تقدیم می‌کنم .

پدر و مادر عزیزم

خدای را بسی شاکرم که از روی کرم پدر و مادری فداکار نصیبم ساخته تا در سایه درخت پر بار وجودشان بیسایم و از ریشه آنها شاخ و برگ گیرم و از سایه وجودشان در راه کسب علم و دانش تلاش نمایم. والدینی که بودنشان تاج افتخاری است بر سرم و نامشان دلیلی است بر بودنم چرا که این دو وجود پس از پروردگار مایه هستی ام بوده اند دستم را گرفتند و راه رفتن را در این وادی زندگی پراز فراز و نشیب آموختند، آموزگارانی که برایم زندگی بودن و انسان بودن را معنا کردند. حال این برگ سبزی است تحفه درویش تقدیم آنان .

همچنین تقدیم به همسر عزیزم به پاس تعبیر عظیم و انسانی اش از کلمه ایثار و از خود گذشتگی و به پاس عاطفه سرشار و گرمای امید بخش وجودش که در این سرد ترین روزگاران بهترین پشتیبان است به پاس قلب بزرگش که فریادرس و به پاس محبت‌های بی دریغش که هرگز فروکش نمی کند، فرشته ای که از آسمان برایم هدیه داده شد.

فهرست مطالب

عنوان

۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه و کلیات تحقیق
	فصل اول : اوضاع ایران در زمان حضور لمبتون
۱-۱.....	۱-۱ حضور لمبتون در زمان رضا شاه
۱-۴.....	۲-۱ حضور لمبتون در زمان محمدرضا شاه
	فصل دوم : شرق شناسی و ایران شناسی
۲-۲.....	۱-۲ شرق شناسی و سابقه ی آن
۲-۳.....	۲-۲ ایران شناسی
۳-۲.....	۳-۲ پیشگامان در عرصه ایران شناسی
	فصل سوم : زندگینامه و تحصیلات لمبتون
۳-۴.....	۱-۳ زندگینامه لمبتون
۳-۶.....	۲-۳ تحصیلات لمبتون
	فصل چهارم : حیات علمی
۴-۱.....	۱-۴ حیات علمی لمبتون
۴-۲.....	۲-۴ تاریخ اسلام
۴-۳.....	۳-۴ سیری در تاریخ ایران بعد از اسلام
۴-۴.....	۴-۴ دولت و حکومت در اسلام
۴-۵.....	۵-۴ تداوم و تحول در تاریخ میانه ایران
۴-۶.....	۶-۴ ادبیات شرح حال نویسی در ایران
۴-۷.....	۷-۴ موقوفات ایران در قرون ۶ تا ۸ هجری
۴-۸.....	۸-۴ تأثیر و نفوذ غرب در ایران
۴-۹.....	۹-۴ مالک و زارع در ایران
۴-۱۰.....	۱۰-۴ ایران عصر قاجار

۶۰..... ۱۱-۴ خلاصه ای از مطالعات لمبتون

فصل پنجم : حیات اجتماعی و سیاسی لمبتون

۶۴..... ۱-۵ فعالیتهای اجتماعی لمبتون

۶۶..... ۲-۵ حیات سیاسی لمبتون

۶۷..... ۳-۵ لمبتون و جاسوس آلمانی

۷۰..... ۴-۵ لمبتون و حزب توده

۷۴..... ۵-۵ لمبتون و مصدق و کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲

۸۰..... ۶-۵ لمبتون و دولت هژیر

۸۱..... ۷-۵ لمبتون و بهائیان

۸۳..... ۸-۵ ویکتوری هاوس و بلوای نان

۸۵..... ۹-۵ لمبتون و ملکه انگلیس

۸۷..... نتیجه گیری

پیوستها (تصاویر و سند)

تصاویر

۹۲..... پ- ۱ از آخرین عکسهای لمبتون

۹۳..... پ- ۲ از آخرین عکسهای لمبتون

۹۴..... پ- ۳ لمبتون (همدان مقبره استرومردخای)

۹۵..... پ- ۴ نمونه ای از کتاب لمبتون

۹۶..... پ- ۵ نمونه ای دیگر از کتاب لمبتون

۹۷..... پ- ۶ نمونه ای دیگر از کتاب لمبتون

۹۸..... پ- ۷ نمونه دستخط لمبتون

۹۹..... پ- ۸ نمونه دستخط لمبتون

۱۰۰..... پ- ۹ یکی از روزنامههای مربوط به لمبتون در مورد جاسوس آلمانی

۱۰۱..... پ- ۱۰ پرفسور جیمز موریس

۱۰۱..... پ- ۱۱ ویلیام دالریمپل

- پ-۱۲ پروفیسور جان ہیث استابیس.....۱۰۲
- پ-۱۳ سرپیتر ایوری.....۱۰۲
- پ-۱۴ آرتور پوپ.....۱۰۳
- پ-۱۵ اولریش مارزولف.....۱۰۳
- پ-۱۶ آنتونی جان فرانسیس اسمیت.....۱۰۴
- پ-۱۷ سرریدر ویلیام بولارد.....۱۰۴
- پ-۱۸ لرد کرزن.....۱۰۵

سند

- پ - ۱ ارسال نامه لمبتون به سفارت ایران در لندن برای علی اصغر حکمت.....۱۰۶
- پ - ۲ پیوست نامه لمبتون به علی اصغر حکمت.....۱۰۷
- منابع و مأخذ.....۱۰۸
- چکیده انگلیسی.....۱۱۲

چکیده

آن کاترینا سو این فورد لمبتون در فوریه ۱۹۱۲ بدنیا آمد ، او دختر جرج لمبتون بود ، که به تعلیم اسب ها اشتغال داشت. او بخشی از زندگی خود را به ایران و مطالعات ایرانشناسی اختصاص داد ، او در مقام یک پژوهشگر صاحب آثار مرجعی است ، که در زمینه ی زبان ها ، زراعت ، نظام اراضی ، تاریخ ایران و پاره ای از تحولات سیاسی مهم ایران در سده ۲۰ مشهور است. لمبتون در ایران به عنوان وابسته مطبوعاتی بریتانیا ، در تهران فعالیت داشت ، و در بعضی مسائل سیاسی مورد مشورت وزارت امور خارجه انگلیس قرار گرفت.

لمبتون مطالعات وسیعی در مورد ایران شناسی انجام داده است ، که بسیار خوب و ارزشمند است ، و همواره مرجع بسیاری از محققان و پژوهشگران امروزی است . او در این زمینه بسیار فعال و پرکار و سخت کوش بود از معروفترین کُتب او می توان به کتاب های مالک و زارع و تاریخ میانه او اشاره کرد. او در سن ۹۶ سالگی در ۱۹ ژوئیه ۲۰۰۸ در گذشت .

روش تحقیق ، در این پایان نامه بنیادی است ، گردآورنده با روش توصیفی و تحلیلی با استفاده از کتب و مقالات و اسناد تاریخی به جمع آوری اطلاعات پرداخته و آنرا مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهد و هدف این رساله بررسی آثار و تحقیقات لمبتون در زمینه ی تاریخ و فرهنگ ایران است.

کلید واژه : زندگینامه ، ایران ، انگلستان ، پژوهش ، لمبتون ، قاجار .

ایران، سرزمین کهن و متمدن و با فرهنگ از دیرباز در جهان مورد توجه و تحسین بود. ایران با دارا بودن خصوصیات فوق همواره به عنوان یک کشور ممتاز در عرصه ی جهانی و بین المللی خود را به جهانیان معرفی کرده است. کشوری که در همان آغاز پیدایش خود به نوعی با یکتاپرستی، درستی و پاکی که صفات عالیه ی بشریت است خود را به جهان شناساند. از این سرزمین مردمان روستاها، قبیله ها و اقوام و سلسله هایی با فرهنگ بسیار غنی بوجود آمدند. اگر افسانه ها و گفته های شاهنامه را کنار بگذاریم و تنها به اسناد موجود تاریخی ایران از سلسله مادها تا قبل از اسلام و در نهایت بعد از اسلام نظر بیفکنیم، می بینیم هر کجا سلسله ی ایرانی بوجود آمد باعث شد تا کشور را به اعلا درجه ی زمان خود برسانند. اگر ما امروز اطلاعاتی از گذشته داریم و از وقایع تاریخی با وجود آنکه در آن زمان نبودیم، آگاهی داریم مرهون زحمات تاریخ نویسان و کاتبانی هستیم که در آن زمان وقایع را ثبت کردند تا ما امروزه به راحتی بتوانیم با آن نوشته ها و اسناد و مدارک و آثاری که از گذشته بجای مانده آشنا شویم و از تاریخ گذشته ی کشورمان با اطلاع شویم، البته در این میان تاریخ نگارانی نیز بودند که منافع خود را ترجیح می دادند و برای رسیدن به مقامات بالاتر حقایق تاریخی را کتمان می کردند. مورخان چند گروه هستند، عدهای که وابسته به حکومتها هستند و هر چه که مد نظر پادشاهان و امرای آنها بود بازگو می کردند، عده ای بسیار متعصب بودند و فقط راجع به خود و محل جغرافیایی خویش می نگاشتند. بعضی مورخانی نیز بودند که تنها حقایق را می نوشتند، یعنی آنچه که اتفاق افتاده است. اینجا منظور ما همین مورخان و تاریخ نگاران هستند که حقایق را برای ما به یادگار گذاشته اند. در دوران معاصر علاوه بر مورخان داخلی، مورخان غربی نیز، نوشتن تاریخ و فرهنگ ایران را در سر لوحه کار خود قرار داده اند، که در این زمینه باید با حوصله، زیرکی خاص و مطالعه دقیق به نوشته های آنها حقایق را یافت، تا ملاحظات سیاسی بعضی از مورخان غربی به ویژه درباره تاریخ معاصر ایران باعث نشود تا خواننده یا هر پژوهشگری به راه خطا برود و از حقایق دور ماند، و به مسیری که مدنظر مورخان و دولت متبوع آنهاست هدایت شود.

بد نیست به موقعیت ایران نیز اشاره شود، زیرا ایران دارای موقعیت جغرافیایی منحصر به فردی بود، که از دیر باز تمدن های زیادی در آن بوجود آمده بود. ایران به خاطر موقعیت مناسبی که داشت توانست از تمدن و فرهنگ کشورهای متمدن و بزرگ استفاده کند تا فرهنگ خود را غنی سازد. ایران دارای موقعیت ممتازی برخوردار بود، که همچون پل ارتباطی بین قاره ها بود، و آسیا را به اروپا و آفریقا متصل می کرد.

موقعیت منحصر به فرد ایران همواره غربیان را بر آن داشت ، تا به ایران توجه خاص داشته باشند ، و برای رسیدن به اهداف خود، به مطالعه شرق بخصوص ایران بپردازند. شرق شناسی دارای تعابیر و مفاهیم گوناگونی است که از نظر جغرافیایی ، ایدئولوژیکی و سیاسی مورد بحث قرار می گیرد. به طور کلی باید گفت واژه شرق شناسی توسط غربیان شناخته شد و گسترش پیدا کرد. شرق همسایه اروپاییان بود که دارای عظیم ترین ثروت منابع تمدنی بود. شرق به اروپا کمک کرد که خود را از نظر شکل ، شخصیت، تجربه به صورت نقطه مقابل شرق تعریف کند. باید گفت شرق بخشی از تمدن و فرهنگ اروپا است شرق شناسی ، برای غربیان اهمیت ویژه ای داشت تا بدین صورت بتواند شرق را بشناسد و از این طریق با برنامه ریزی دقیق و حساب شده ای به اهداف فرهنگی سیاسی و اجتماعی اش برسد این مهم را البته به وسیله مستشاران نظامی ، فرهنگی و... انجام می دادند در بعضی از اوقات به لحاظ منافع سیاسی و اقتصادی و گاهی اوقات نیز جنبه فرهنگی و تبادل علم و اندیشه در صدد بسط و توسعه روابط با شرق بودند. منطقه شرق به خصوص ایران برای اروپائیان اهمیت ویژه ای داشت به همین دلیل شرق شناسان زیادی به این مناطق آمدند و به گونه ای مسأله شرق شناسی پرداختند یکی از برجسته ترین شرق شناسان غربی لمبتون است وی تحقیقات شرق شناسی خود را به روی ایران متمرکز نمود ، و بخشی از عمر خود را در ایران گذراند و دست به مطالعات تاریخی و اجتماعی و فرهنگی زد.

بیان مسئله :

مسأله اصلی این مسأله بررسی درباره ی نقش و جایگاه لمبتون در شناسایی فرهنگ و تاریخ و تمدن ایران می باشد. لازم به ذکر است که نقش لمبتون در بررسی و شناخت تاریخ و تمدن ایران نقش دوگانه ای بوده است. از طرفی پژوهشهای لمبتون بدون تردید در روشن شدن برخی از مباحث تاریخی ایران اهمیت فوق العاده ای دارد از جهت دیگر نقش خانم لمبتون نیز حائز اهمیت است چرا که وی بعنوان نماینده رسمی دولت انگلستان اطلاعات زبانی را در مراحل حساس تاریخی به دولت انگلستان ارائه نمود.

هدف تحقیق :

هدف تحقیق در این پایان نامه بررسی آثار و تحقیقات لمبتون در زمینه تاریخ و فرهنگ ایران است. اهمیت پژوهش های تاریخی و فرهنگی لمبتون به عنوان یک ایران شناس مشهور را علاقمند نمود که ضمن پرداختن به زندگی و شخصیت ایشان به بررسی آثار وی بپردازیم. چرا که به وجود تأثیر عمیق وی بر مباحث ایران شناسی و آثار متعددی که درباره ایران

نگاشته است ، آن چنان که شایسته است به معرفی زندگی و آثارش پرداخته نشده است . شایان ذکر است اشاره کنم لمبتون ارتباطاتی با دولت انگلیس داشته است و برخی از محققین معتقدند ممکن است برخی از پژوهش های وی اهداف خاصی را در راستای سیاست های دولت بریتانیا در بر داشته باشد .

سؤالات اصلی تحقیق :

سؤالات زیادی در این زمینه وجود دارد که باید پاسخ داده شود اما سؤالات اصلی این تحقیق که بسیار مهم است . عبارتند از :

۱- نقش لمبتون در مطالعات ایرانشناسی چه بود؟

۲- مطالعات تاریخی لمبتون تا چه اندازه به حقایق تاریخی نزدیک است ؟

فرضیه های تحقیق :

فرضیه هایی که برای این سؤالات در مطالعه ی اولیه در نظر گرفته شده است ، و در ضمن مطالعات علمی و سیاسی مورد توجه قرار گرفته است ، به شرح زیر است :

۱- لمبتون در بعضی از موارد با نگاهی نو و مدرن به بررسی تاریخ ایران پرداخته است و یکی از بزرگترین و پرکارترین نویسندگانی است که زحمات زیادی در مطالعه تاریخ ایران متحمل شده است .

۲- از آنجا که لمبتون در مقاطعی به عنوان نماینده رسمی دولت بریتانیا بود . ملاحظات سیاسی را در ارائه دیدگاه های وی نباید نادیده گرفت ولی در مجموع مطالعات تاریخی وی به حقایق تاریخی بسیار نزدیک است که توضیحاتی در باره ی آن خواهم داد .

روش تحقیق :

نوع تحقیق ، بنیادی می باشد ، که با روش تاریخی -توصیفی وبا استفاده از کتب و مقالات واسناد تاریخی اطلاعات لازم گردآوری شد ، و پس از تجزیه وتحلیل به نگارش در خواهد آمد .

پیشینه ادبیات تحقیق :

تا کنون اثر مستقلی بصورت کتاب ، مقاله وپایان نامه که به طور خاص به زندگی و مطالعات تاریخی و سیاسی لمبتون بپردازد به چشم نمی خورد .بیشترین اطلاعات را می توان از توضیحاتی که در کتاب های لمبتون، مترجمان آن نوشته اند

بدست آورد البته مقالات مختصری در رابطه با این موضوع در بعضی از مجلات و روز نامه ها و اینترنت وجود دارد بعضی از کتابهای که در این مورد وجود دارد :

*** کتاب تاریخ اسلام :**

قسمتی از این کتاب به لمبتون اختصاص دارد، این کتاب دارای چهار بخش است، و هر بخش از آن نیز به فصلهای جداگانه اختصاص دارد. این کتاب به زندگی پیامبر و خلفای راشدین و دولتهای اموی عباسی اختصاص دارد. همچنین در این کتاب به موقعیت عربستان و مروری بر تجزیه خلافت اسلامی و ظهور حکومتهای متقارن در ایران و حکومتهای اسلامی دیگر کشورها ی جهان پرداخته است، اما آن چه در این اینجا باید گفت : لمبتون در بررسی و پیدایش اسلام بسیار کوتاه و اجمالی سخن به میان آورده است، و به صورت اجمالی از زندگی پیامبر اسلام که پدید آورنده جهانشمول است، بسنده کرده است. در مورد خلفای راشدین نیز اشاراتی اجمالی داشته است در هر صورت باید گفت : که اسلام در دوره خلفای راشدین به اعلا درجه خود رسیده بود و تا قلب اروپا نیز پیشرفت کرده بود بخاطر همین از لمبتون انتظار می رفت حجم وسیعی از کتاب را به آنها اختصاص دهد.

*** سیری در تاریخ ایران بعد از اسلام :**

از دیگر کتابهای لمبتون سیری در تاریخ ایران بعد از اسلام است، که یعقوب آژند آنرا ترجمه کرده است. در این کتاب مجموعه‌های از تحقیقات و بررسیها لمبتون درباره تاریخ ایران از دوره سلجوقی تا عصر قاجار است، و به ساخت و نحوه ی حکومتها می پردازد، که اطلاعات خوب و ارزنده ای به ما می دهد. آنچه که باید در نظر داشت قسمتی که به تاریخ معاصر ایران اختصاص دارد ورقابت روس و انگلیس به میان می آید جانبداریهای که به نفع کشورش داشت محسوس است.

*** دولت و حکومت در اسلام :**

یکی دیگر از کتابهای لمبتون است که آنرا « محمد مهدی فقیهی » ترجمه نموده است در این کتاب نظریه سیاسی فقهای مسلمان از صدر اسلام تا اواخر قرن سیزدهم هجری را مورد بحث و بررسی قرار می دهد او در این کتاب دیدگاه

ها مذاهب اسلامی و شخصیت‌های مهم اسلامی را نیز مدنظر دارد و از آنها سخن به میان می‌آورد. محدوده مکانی این کتاب سرزمینهای مرکزی خلافت اسلامی از جمله ایران و شمال آفریقا است. این کتاب هفده فصل دارد. با توجه به از نوع کار و وسعت مطالب و اهمیت موضوع و منابع مورد استفاده می‌توان نتیجه گرفت که مولف زحمات فراوانی را در تهیه و تبیین مطالب کتاب متحمل شده است. اما آنچه که مسلم است، این کتاب را یک نویسنده غیر مسلمان نوشته است، او در بعضی از مباحث مذهبی بیشتر نظر اهل تسنن و منابع آنها اتکای بیشتر داشته است و در بعضی از موارد از زاویه دید ایشان به مباحث نگریسته است.

* تداوم و تحول در تاریخ میانه ایران:

این کتاب نیز یکی دیگر از تالیفات لمبتون است که یعقوب آژند آنرا ترجمه کرده است. این کتاب بیشتر در دوره میانه ایران مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. لمبتون در این کتاب مسایل مختلف مربوط به اجتماع و سیاست در ایران آن زمان یعنی سلجوقی وایلخانان از زاویه تداوم و تحول هر یک از نهادها و نقش هر یک از آنها و کارکردهای اجتماعی آنها را مورد بحث قرار می‌دهد مثلاً ساختار اجتماعی و بررسی وزیران را که یکی از نهادهای مهم بشمار می‌روند را مدنظر قرار دارد. او همچنین در این کتاب به نظام حقوقی و قضایی رایج در جوامع اسلامی و تغییرات و تداوم آن نیز اشاراتی دارد. لمبتون به مسئله اقطاع که یکی از مسایل مهم اقتصادی در آن دوره بود نیز اشاره می‌کند و همچنین به خراج و دیوان مالیات، اهمیت کشاورزی و امرای نظامی و نقش زنان در خاندان حاکم و دیوانیان می‌پردازد. در پایان کتاب لمبتون صنعت و تجارت در این دوره را مورد بررسی قرار می‌دهد این کتاب یکی از آثار ارزشمند در مورد مسائل اجتماعی و سیاسی دوره میانه ایران است که اطلاعات سودمندی را به ما می‌دهد.

* مالک وزارع:

یکی از کتابهای معروف لمبتون است که آن را منوچهر امیری ترجمه کرده است. این کتاب را شاید بتوان شناسنامه کتابهای لمبتون دانست، زیرا بیشتر محققان و پژوهشگران و علاقمندان به این رشته، لمبتون را با نام کتاب مالک وزارع می‌شناسند. لمبتون در این کتاب به وضعیت کشاورزی و روابط مالکان و زارعان پرداخته است. در واقع بررسی مفصلی در زمینه مالکیت اراضی در ایران از صدر اسلام تا عصر حاضر است. لمبتون در این کتاب با دقت بسیار بالای منابع فارسی و عربی و خارجی را مورد استفاده قرار داده است. او نه تنها به این منابع دست یافته بود، بلکه دست به کار بسیار بزرگی زده

واز نزدیک با مشاهده ی رسم و رسوم ملکداری در ایران پرداخت . او به این منظور سفرهای زیادی به شهر ها و روستاها ایران نمود و مواد اصلی را برای بوجود آوردن این کتاب مهیا کرد. لمبتون با زیرکی خاص که داشت به این نکته واقف بود که در ایران اگر چه رعیت برای ارباب کار می کند ولی هرگز به عنوان برده که در کشورهای اروپایی وجود داشت ،نبوده است او یک بده وبستان همیشگی را در روابط بین مالکان وزارعان احساس کرده بود .کتاب مالک وزارع در ایران دارای دویخش و بیست و سه فصل است که در بخش اول بیشتر به جنبه حکومتی وروش زمین داری و اداره در آمد های ارضی واملاک را در ایران از صدر اسلام تا زمان مشروطیت اشاره می نماید .

وبخش دوم تاریخ زمین داری و اداره ی درآمد های ارضی واملاک در ایران از صدر مشروطیت تا نیمه اول پهلوی را مورد بررسی قرار می دهد . برخی از محققان انتقاد هایی براین کتاب دارند آنان سفرهای لمبتون به روستاها را منحصر به روستا های نزدیک به شهرها می دانند ، و می گویند . لمبتون به روستاهای دور افتاده نرفته است . با این حال این کتاب حاوی اطلاعات ارزشمندی در روابط بین مالک وزارع در ایران است .

*** ایران عصر قاجار :**

کتاب دیگری از لمبتون است ، که سیمین فصیحی آنرا ترجمه نموده است ، در این کتاب به اوضاع و احوال قرن نوزدهم در ایران وجایگاه آن در عصر قاجار می پردازد ودر این کتاب اطلاعات مفیدی از چگونگی بوجود آمدن سلسه قاجار، روش ملکداری واوضاع واحوال اجتماعی در عصر قاجار به خواننده می دهد . لمبتون در این کتاب به بررسی وتجزیه انقلاب مشروطیت در ایران می پردازد ، که در تاریخ ایران بسیار مهم وارزشمند است. سیمین فصیحی در این کتاب ضمیمه ای اضافه کرده است ، که بسیار جالب است وآن بحث شرق شناسی وایران شناسی است.در این کتاب فصیحی سوالاتی را نیز از لمبتون می پرسد که لمبتون در جواب به این سوالات طفره می رود .سیمین فصیحی در این کتاب به ملاحظات سیاسی لمبتون نیز اشاراتی دارد. در هرصورت این کتاب به روابط بین روسیه وانگلیس ملاحظاتی داشته است . رفتار انگلستان در این عصر را بسیار نرم وروسیه را سخت وخشن نشان می دهد.

*** زندگی سیاسی عبدالحسین هژیر:**

این کتاب اثر جعفر مهدی نیا است .هر چند در باره ی زندگی سیاسی عبدالحسین هژیر است ، اما در قسمتی از کتاب به روابط بین هژیر ولمبتون اشاراتی در راجع به زندگی لمبتون وشخصیت او دارد که قابل تامل است در این قسمت به

عملکرد لمبتون در مدت حضورش در ایران وهم چنین روابط حسنه ای که بین لمبتون و عبدالحسین هژیر بود ، اشاراتی دارد.

* جریان های اصلی تاریخ نگاری در دوره ی پهلوی :

این کتاب اثر سیمین فصیحی است که اطلاعات خوبی در مورد شرق شناسی وایران شناسی و عملکرد خانم لمبتون در تاریخ نگاری به ما می دهد. در این کتاب به ملاحظات سیاسی شرق شناسان وایران شناسان توجه شده است ، اما لازم به ذکر است که درباره فعالیت ها و زندگی لمبتون در کتابهای موجود اشارات اندکی شده است و می توان گفت هیچ منبع مستقلی که به طور همه جانبه عملکرد لمبتون را تجزیه و تحلیل قرار دهد وجود ندارد.

مشکلات تحقیق :

عدم دسترسی به اسناد و مدارک مربوط به لمبتون یکی از اساسی ترین مشکلات این پایان نامه است.

فصل اول

اوضاع ایران در زمان حضور لمبتون

اوضاع ایران در زمان حضور لمبتون در ایران :

حضور لمبتون در ایران مصادف با حکومت سلسه پهلوی (رضا شاه ومحمد رضا شاه پهلوی) بر ایران است. در دوره اول پهلوی لمبتون وارد ایران شد و فعالیت هایش را از نظر فرهنگی و گاه سیاسی در ایران آغاز کرد. در هنگام حضور لمبتون در ایران ، اوضاع ایران از نظر سیاسی واجتماعی واقتصادی دستخوش تغییر وتحولات زیادی شده بود با به سلطنت رسیدن رضاه شاه والگو برداری او از غرب وتقلید از مصطفی کمال دگرگونی آغاز شد. در دوره اول پهلوی نقش انگلستان در تحولات سیاسی ایران تأثیر بسزای در حکومت ایران دارد. لمبتون مدت حضورش در ایران این تحولات را احساس می کرد. او در این مدت ، به خوبی از اوضاع و احوال داخلی ایران به خاطر مطالعاتش در حوزه ی ایرانشناسی با اطلاع بود. یکی از مهم ترین تحولاتی که در دوران حضور لمبتون در دوره پهلوی اول رخ داد جنگ جهانی دوم بود، که در این زمینه بارها مورد مشورت انگلستان قرار می گرفت حتی بخاطر شناخت او به زبان وادب فارسی ورسوم مردم ایران برای مأموریت‌های سری از او استفاده می شود که نمونه ی آن در دستگیری جاسوس آلمانی مشاهده می گردد. یکی دیگر از تحولاتی که در زمان لمبتون در ایران بوجود آمده بود و در تاریخ ایران به عنوان یک حماسه ویک رخداد مهم تاریخی یاد می گردد، در زمان مصدق کودتای ۲۸ مرداد ۳۲ ش است. در این زمان لمبتون همواره بخاطر شناختش از حکومت وملت ایران مورد مشورت انگلیس ها قرار می گرفت. در «کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ ش» خدمات شایانی به دولت انگلستان در سرنگونی دولت مصدق کرد. در دوره پهلوی دوم قدرت جدیدی پس از جنگ جهانی دوم وبخصوص کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ در ایران شروع به تاخت وتاز کرد. در این زمان ایالات متحده قدرت جدیدی بود که پس از انگلستان در امور

داخلی ایران دخالت می کرد. از جمله تحولات به اصطلاح اجتماعی، اقتصادی شاه که در ایران انجام داده بود انقلاب سفید شاه و مردم بود، که یکی از شاخه های مهم آن در عرصه کشاورزی بود و به عنوان اصلاحات ارضی صورت گرفت که نظریات لمبتون در این باره بسیار مهم است.

۱-۱ حضور لمبتون در زمان رضا شاه:

استقرار رضا شاه سر فصل دوران خاصی در تاریخ روابط ایران با دولت های خارجی است. اغلب تحولات و اصلاحات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در ایران مربوط به این دوران است، روابط خارجی رضا شاه با کشور ترکیه و مامداری حکومت مصطفی کمال (آتاتورک) نقش مهمی در شکل گیری اصلاحات در کشور ایران را بسوی غرب معطوف داشته است. چنانچه گفته می شود: آتاتورک که توانسته بود امپراتوری عثمانی را منحل نماید و رژیم ترکیه را با اقدام هایی مدرن بنیان بگذارد، تأثیر زیادی در رضاه شاه و نحوه ی مدرن نمودن کشور ایران داشته است. رضا شاه پس از گرفتن قدرت، ارتش را خاستگاه نهادین و کلیدی خود اعلام نمود و سیطره ی قدرت دولت را برای مداخله در امور اقتصادی و یا زیربنایی هموار نمود.

ارتش، دیوانسالاری و حکومت، سه ستون نهادین نظام رضا شاهی بودند که تغییراتی عمده ای را به روش مدرن کشورهای غربی انجام داد. مثلاً ارتش، نظام وظیفه اجباری دوساله برای همه مردان جوان کشور بوجود آورد و بطور کلی ارتش سنتی را به ارتش مدرن تبدیل کرد. دومین رکن دولت رضاه شاه، دیوانسالاری بود که مثل ارتش گسترش زیادی پیدا کرد و دیوانسالاری قاجاری که فقط شاهزادگان قاجاری در آن بودند به دیوانسالاری تبدیل شد که طبقه های متوسط تحصیل کرده نیز می توانستند در آن به عنوان کارمند کار کنند. سومین رکن حکومت رضاه شاه کابینه او بود که اینان چشم و گوش رضاه شاه بودند و هر وقت رضاه شاه به آنها بدگمان می شد آنها را از گردونه خارج می کرد.^۱

از نظر اجتماعی و فرهنگی در زمان رضاه شاه نیز تغییرات عمده ای می بینیم مدارس در زمان قبل از رضاشاه که در کنترل روحانیت بود بصورت مدرسه های دولتی درآمد. سطوح بالاتر تحصیلی به دانشگاه تازه تأسیس تهران، مدرسه های فنی و وزارتخانه های گوناگون یا دانشگاه های خارج می توان اشاره کرد^۲ از جمله کارهای به اصطلاح فرهنگی دیگر رضا شاه کشف حجاب در ۱۷ دی ماه بود که برای آزادی زنان ایران انجام داده بود. از آن تاریخ استفاده از چادر و همپین

^۱ - جان فوران، مقاومت شکننده تاریخ تحولات ایران از صفویه تا سالهای پس از انقلاب اسلامی، ترجمه احمد تدین، ص ۳۳۰-۳۳۱-۳۳۲.

^۲ - جان فوران، همان ص ۳۳۲-۳۳۳.

طور چار قد یا سر پوشی بجز کلاه های اروپایی برای زنان ممنوع شد. از جمله کارهای اقتصادی رضاشاه را می توان ساختن جاده ها و شبکه ارتباطی ، ظرفیت صنعتی ، کار برد تکنولوژی مدرن و غیره ، که این دستاوردهای اقتصادی را بعضی از محققان مورد انتقاد قرار داده اند.^۱

ابن شمه ای از اوضاع سیاسی اجتماعی فرهنگی اقتصادی دوره ی رضا شاه که لمبتون در آن زمان فعالیت های فرهنگی و سیاسی خود را آغاز کرده بود.

اما اوضاع سیاسی همزمان با لمبتون در ایران در زمان رضا شاه که از همه مهمتر است ولمبتون نقش بسزایی نیز در آن داشت و طرف مشورت بریتانیا نیز قرار گرفت جنگ جهانی دوم بود. جنگ واقعه ای بس وحشتناک و همراه با بدبختی و محرومیت ، ظلم و تجاوز و سختیهایی است که همیشه از طرف جنگ افروزان زور مدار بر مظلومان و ملل ضعیف تر تحمیل می گردد. این واقعه غم انگیز و خانمان برانداز در سالهای ۱۹۳۹ تا ۱۹۴۵ جهان را در کام خود کشاند.^۲

جنگ جهانی دوم زمانی آغاز شد که هیتلر در اول سپتامبر ۱۹۳۹ م به لهستان لشکر کشید و متعاقب آن به انگلستان و فرانسه نیز اعلان جنگ کرد. حمله آلمان به لهستان ، انگلستان و فرانسه رادر موقعیت دشواری قرار داد، زیرا آنها متحد شده بودند که بطور متفق لهستان را در صورت حمله آلمان یاری نمایند.^۳ بدین ترتیب جنگ جهانی دوم در اول سپتامبر ۱۹۳۹ میان آلمان و ایتالیا از یک سو و فرانسه و انگلستان از سوی دیگر، آغاز شد و سایر کشورهای اروپایی نیز به استثنای سوئد، سوئیس، اسپانیا، پرتغال و ترکیه یکی پس از دیگری وارد جنگ شدند. سرانجام با حمله هیتلر به روسیه و نقض پیمان عدم تعرض، در ژوئن ۱۹۴۱ م روسیه نیز، با زیر پا نهادن آرمان سوسیالیسم، به فرانسه و انگلستان پیوست.^۴

مواضع ایران در این زمان در قبال جنگ جهانی دوم اعلان بی طرفی بود: یک روز پس از شروع جنگ جهانی دوم (چهارم سپتامبر ۱۹۳۹ م ۱۳۱۸ ش) محمود جم ، نخست وزیر ایران طی اعلامیه ای اعلام کرد: «در این موقع که متأسفانه شعله جنگ در اروپا مشتعل شده است دولت شاهنشاهی ایران به موجب بیانیه ای تصمیم خود را به اطلاع عموم می رساند که در این کارزار بی طرفی مانده و بی طرفی خود را محفوظ خواهد داشت».^۵

۱- همان ، ۱۷۹-۱۸۰.

۲- سی ، باین ، چاردین ، جنگ دوم جهانی ، ترجمه غلامحسین قرا گوزلو ، ص ۳.

۳- گ. ۱. دیورین ، رازهای جنگ جهانی دوم ، ترجمه کیخسرو کشاورزی ، ص ۵۶.

۴- هنری ویسون ، لیتل فیلد ، تاریخ اروپا از ۱۸۱۵ و به بعد ، ترجمه فریده قره چه داغی . ص ۲۹۳ .

۵- صفا الدین تبرانیان ، ایران در اشتغال متفقین ، ص ۱۳.